

ІСКРА ВАТРИ З ВЕРХОВИН: ВІРА ВОВК

*“Ось моє віно: нитка пісні
Та іскра ватри з верховин.
Вони для вас. Прядіть цю нить
І роздувайте іскри, хай горять
Великим полум'ям
Землі іскристої нащадкам”.*
Віра Вовк “Земля Іскриста”

Віра Вовк нерозривно поєднана з гірськими верховинами та верхів'ями світової культури, а також із ватрою українського слова, що підтримує сяйво духовності в мороці ночі, довгої “для вигнанців своєї країни” [3, 6]. Яскрава іскра таланту, роздмухана подвижницькою працею. Ощадливість у слові та глибина в спілкуванні. Такою постає письменниця в поезії і прозі. Кожна книжка авторки запрошує до мандрівки далекими світами й Україною. Кожна книжка – це неповторна подорож до самого себе, із якої повертаєшся не впорожні, а внутрішньо збагаченим. Мандрівка для В. Вовк є не забаганкою туриста, а глибокою потребою паломництва до святинь. І хоч би куди водили авторку життєві стежки, кінцевим пунктом її прощі завжди є Україна. І небеса над Україною, небеса над душею, небеса в душі. Свідчення того – повість “Спілкування з опалевим метеликом”, романи “Книга Естери”, “Паломник” та інші твори.

“Спілкування з опалевим метеликом” – релігійно-містична повість. Назва відлунує суфійським потрактуванням людської душі, котра подібна до метелика. Отже, можна розглядати цей твір як алегорію розмови з душею. На користь такого тлумачення свідчить ім'я метелика – Морфо. Адже воно споріднене з морфемою – частинкою слова. Опалевий метелик – душа персонажа, його сокровенна частка, яку він чи життєвий прагматизм (а саме надсадним прагматизмом страждає персонаж у зачині повісті) витіснили так, що душа була в опалі – непомітною та непоміченою. І ось цей “ефект крилець метелика” (Р. Бредбері) спрацьовував проти героя, бо відкидання душі збіднювало його світ і світ довкола нього. І хоч професор аж ніяк не безпомічний у житті поза наукою про комах і лише позірно нагадує Доктора Серафікуса В. Домонтовича, усе ж у його житті бракує “радості в саді душі”, гармонії Божественного. Принаймні до зустрічі з Морфо – власною душею й душею сотвореного світу. Бракує сталості, визначеності та форми. Подолати цю аморфність і допомагає спілкування з Морфо. Пізнання себе, за Г. Сковородою. Справді, повість нагадує його філософські трактати, та й окремі формальні елементи, як-от поєднання прози з віршами, теж споріднює В. Вовк із українським Сократом.

Визначальна риса чи не всіх творів письменниці – тяжіння до афористичності, “драми ідей”. І це завжди та сама драма людської величч та малості (“щоб бути великим, не конче стояти на виду”), яка виявляється у вимірі окремого людського життя, у контексті історії роду, в історичних стежинах рідної нації.

Усім нам треба
хусточки неба,
щоб витерти очі й душу,
бо земля й небо
зшиті на небосхилі,
нерозлучні.

Є багато знаків у природі,
яких нас не вчили читати,
нам самотужки
їхнього значення
треба шукати [5, 38–39].

Шукати відповіді самотужки змушує й історичний роман “Книга Естери” В. Вовк. У ньому відлунує не тільки однойменна книга Біблії, а й “Перси” Есхіла. Тут свідомо напластовано історію ізраїльтян, персів, греків та українців. Й останні є не тільки в підтексті (як це трапляється в “драмах ідей” Лесі Українки), а й у текстових алюзіях.

Грецька культура, присутня в текстах освічених українських літераторів як “духовна Батьківщина” – ще один (поряд з Ізраїлем) аналог України, що видно хоча б із рядків Я. Драгоманова у вірші “Греція”: “Отчизна славных душ заржавела в цепях” [7].

Як звільнити Вітчизну з неволі? Шлях Амана, правої руки перського царя, нині бачиться гладеньким, але “хитрістю світ пройде, а назад не вернешся”. Шлях царя Ксеркса – путь пиhi матеріальним (до того ж набути не самотужки, а в спадок, та ще й кривавим чином). І такий шлях у наш час теж прославляється й багатом видається правильним. Але то душа безславна, і кінець її безславний. Бо є над світом і духовні закони, хоч би й такий: “хто сіє вітер – поже бурю”. Такі “герої” не знають вагань, важать чужими життями, долями.

От тільки показово, що поразки Ксеркс зазнає не від юдеїв, а від греків. І чи не може така розв’язка (за “Персами” Есхіла) бути трактована як стороння допомога? Ми (українці) надто покладаємося на чийсь допомогу, але ж знаємо, що дехто й собі на користь помагає. Можете сказати: а Божа поміч? Але Бог помагає лише тому, хто починає сам діяти. Незважаючи на страх. Не дарма ж в Одкровенні багато благ обіцяно “переможному”. Тому, хто діє над власні сили, покладаючись не так на людей, як на Бога.

Звісно, припускаю, що ідея письменниці інша: греки – це той завзятий народ, що “не стоїть ніхто над ними, та й не вміють слугувать. <...> Мужі там є, стійкіші, ніж твердині всі” [3, 8]. І на них, очевидно, як і на юдеїв спроектовано українську історію. Гадаю, греки у В. Вовк – своєрідна альтернативна історія українців, української славної та вільної душі.

Але річ у тому, що нині маємо тенденцію забагато дивитися на інших, уникаючи особистої відповідальності. І статися може, що в розв’язці захочеться бачити лише сторонню допомогу. Воно й не дивно: особиста відповідальність – це завжди сумніви, вагання, боротьба, рішення, наслідки. А це непросто, бо позбавлене однозначності дуже часто.

От і в “Книзі Естери” жіночі персонажі – Естера й Айля – мов дві жінки зі сну матері Ксеркса в “Персах” Есхілла. Одна приймає накинута ярмо, а інша – ні. Естера, наречена Йонатана, робить усе, щоб урятувати його життя від наклепу Амана, пристаючи на шлюбну пропозицію царя. Чи щаслива вона з того? І так (коханий урятований), і ні: він осліплений ревним царем (а хіба це той порятунок, якого прагла?). Естера, фактично, жертвує своїм життям. Ціна тої жертви – гідність і честь власна... Божеволіє та невдовзі вмирає.

Айля теж жертвує своїм життям. Тільки не в той спосіб, що помирає заради коханого, а в той, що живе заради нього та того, щоб “він не згубив своєї мрії” [3, 13]. Чи щаслива вона з того? І так (вона щоденно поруч коханого, підтримує його), і ні (залишається самотньою).

І не знати, що легше – померти за когось/щось чи жити заради нього? І як одне й друге зробити гідно? І як учинити правильний вибір? Нема готових відповідей. Істина стає такою лише тоді, коли нею живуть, а не просто проголошують її.

Мордохей тільки ціною важкої жертви (названої дочки) збагнув, що войовники не можуть бути благородними, і фізичне “пережиття євреїв” – то хоч і добре бажання, але чи вартий результат такої жертви? Чи не є “спокуса раювання від чужого владаря” [3, 8] гірша за вавилонську та єгипетську неволю? Чи не слід

визнати слухність Йонатана, що прагнув, аби пережили (вижили, перетривали) не євреї, а їхні духовні цінності?

Жертвенні люди, безумовно, потрібні. Але й переможні потрібні (а в наш час офіру розцінюють частіше як поразку, а не як звитягу, хоч це також не завжди однозначно). Перемагати теж треба вміти.

Образ Йонатана видався дещо схематичним. Так, герой має ідею, переконання, але вони не впливають із дій, а постають у тексті готовими формулами. Тобто не мотивуються, а накладаються на дії. У цьому образі не досить психологізму та динаміки. Може, то так і задумано для людини з переконанням. Якщо негативні герої (Ксеркс, Аман) затверділи в злому, то Йонатан – у доброму. На нашу думку, образ виграв би від психологічності, також прямолінійний і дидактичний тон оповіді наприкінці повісті здається зайвим: “Не забуваймо про наш довічний союз з Усевишнім! Якщо в нього є жертвенні діти, Він не дозволить, щоб їх розтоптав негідник. А вся пиха вже сама готує собі кінець!” [3, 32]; “а пиха ніколи ще не встояла в бою проти мудрости” [3, 33].

В. Вовк – паломниця, яка не вагається мандрувати в далеких часах і ставить суттєві питання, шукаючи відповіді та підштовхуючи читачів до власних. Помножує славу України в далеких світах. І її “Паломник” – подорож душі світом мудрості та розмаїтої культури. Притчі говорять про шахрайство й навернення, захланність на матеріальне та поклик до духовного, що височіє над тлінним (“Мінарет над базаром”), про безпідставну самовпевненість (“як часто оспіваний велетень / буває надмуханим карликом!”) і справжню велич, яку видно “в хаті під стріхою, / навіть, коли входиш до неї / не крізь ворота, чи двері, / лиш подумки, діркою від ключа” [6, 48]. “Хресна дорога” нагадує не лише про жертву Божого Сина, а й про безсердечний натоп, що живе, “не здаючи собі справи зі своїх брудних, диявольських учинків” – торгівлі на Хресній дорозі [6, 59]. Про нещирі усміхи й обраховані холодні слова, які можна приховати від людини, але не від Бога оповідають “Дві лампадки” [6, 78–82], одна з яких уперто гасне, тоді як інша горить яскраво, утілюючи нерозумність жебрака-шахрая та щирість (отже, мудрість) його провідника. У наших бідах часто винен не хтось, а ми самі (“Ми заслоняємо світло / власною тінню / і на осліп бажаємо / вийти на стежку / з глибокої темні” [6, 92]). Тією тінню може бути образа на інших (“Нитка Аріядни”), коли відкидаємо думку, що “ми не забуті в цьому світі” (“Північне світло” [6, 40]) і можемо бути іконою для інших (“Безіменна ікона”), можемо нічого не просити, але дякувати й дарувати (“Млинок молитов”), стаючи паломниками до світла та краси. І мета тоді не віддаляється за обрій. І ми чуємося щасливими. Чуємося в раю, чуємося святими.

Але як не піддатися спокусі? Вибрати суттєве та найістотніше? На це питання відповідає триптих поем В. Вовк – “Гріх святости”, “Земля Іскриста”, “Ластів’яче перо”.

Отже, “Гріх святости”... Святому старцеві Лаврентію “ангел з голосом фляри” сповіщає благу вість – сповнення будь-якого прохання. Це ставить старця “на роздоріжжі власного сумління” [1, 9]. Діти показують йому Землю Іскристу з вирубаними й загарбаними чужинцями лісами, мертвими селами, Диким полем, покритим новими могилами:

На кобзі грає характерник,
До перших півнів,
Розказує про дії вікові,
Про жертву крові молодих,

Що для плодючості ланів
Чорною барвою малює
Іскристу Землю [1, 22].

Червоне – барва сонця й вогню (іскри), любов і жертвність, жертва крові та життя, офіра для родючості ланів, насіння нового часу на Землі Іскристій. Чорне – жалоба, журба, земля. А їх поєднання дає прапор УПА – червоно-чорний. І пейзаж стає символом тих, хто

Щитом грудей
Ту землю захищає
Довгі тисячоліття,
З первовіку до нинішнього дня [1, 24].

Тієї миті, коли старець думає просити за Землю Іскристу, явився Лаврентієві архієрей у киреї, що “рубінами блищала, немов пожар великий” [1, 25], і напоумив просити, щоб були відпущені душі з пекла, які окрадені з надії смерті. Лаврентій же сказав про справедливість, бо в пеклі перебувають душі тих, хто кривдив Землю Іскристу. Блаженства слід просити для покривджених. Але врешті Лаврентій “віддав за Пекло дар любові” [1, 40], піймавшись на слова посланця негасимого вогню.

Ти дався підмовам
Фальшивого архиєрея,
Що в серці збудив
Милосердя для грішників.

Хіба ти забув
Про жертву Христа
За всіх грішників світу? [1, 41]

Бажання бути милосерднішим за Бога – це гріх гордості, замаскований під святість. І “тільки праведник / Спосібний до коріння відчувати / Свою провину” [1, 43]. Потіха та прощення приходять від Божої Матері, з упованням на її ласку й розуміння того, що “тільки з Твоєю ласкою блаженні вибранці, / Наче дуби підносять чола блискавицям, / І радше спопеліють, ніж здадуться [1, 44]. Зі щирого прохання заступництва: “Бережи слабосильну людину, / Чисту творчість її душі / Від пекольного зазіхання” [1, 48].

Чиста творчість душі – це не тільки творчість мистецька, а й творення душі, що святкує вічний Великдень. Душа знову порівнюється з метеликом, який у прагматичному світі не знаходить розуміння й наражається на пересуди:

Ксені душа повна метеликів “павине око”,
І серце повне дроздів і зозуль,
То – вічний її Великдень,
Не обкидайте його гниличками,
Коли у власному гайворон кряче! [2, 23]

Попри те, що “не завжди доля така прозора, / Як річка в горах” [2, 15], Настя, названа мати Ксені, як згодом і сама Ксеня, обирають смерекову кладку своєї долі, відмовляючись від золотої кладки (княжого сану, земних почестей) і срібної кладки – зміїної мудрості, що пізнає не тільки добро, а й зло. Настя та Ксеня наділені часткою авторського життєпису. Батько Насті – знахар на ім’я Остап (тезко батька письменниці, що був лікарем) – рятує навіть свого кривдника-вовкулаку, чим зумовлює глибоку перемену його життя:

Немов спросоння протирає очі,
Стрясаючи з повік кошмар
Нічного сновидіння

У світлі скупана людина,
Прозріла в дотику любови.
Їй царські двері отворає день [2, 34].

Остап із “Землі Іскристої” підіймається в полум’ї на небо (Остап Селянський, батько В. Вовк, загинув при пожежі під час бомбардування Дрездена, рятуючи пораненого). Остап має виразні риси святого, що возноситься на небо в полум’ї слави. А Ксеня – мандрівниця у світах і людина творча, як сама письменниця. До того ж ім’я Ксеня (Оксана) означає “чужинка”, що вказує й мандрівну долю цього персонажа, а не тільки її статус названої доньки. Ім’я ж Настя (Анастасія) означає “воскресла з мертвих”. Обидва імені можна прикласти до В. Вовк, яка вижила в часі воєнного лихоліття та спізнала чужі світи в еміграції, внутрішньо залишаючись для тих країв чужинкою, непізнаною до кінця. Але імена Настя та Ксеня можна прикласти й до України. Не раз упродовж віків Україна воскресала у воєнних лихоліттях. І хоч тепер теж

Чорною писанкою
Котиться зуглене сонце
По кривавому килимі.
Чується лемент кримських чайок,
Як б’ються об скелі
Й тонуть перед чужими кілями [2, 29–30].

І ти знов Орлеанською Дівою
На кострі завойовника,
Земле іскриста моя! [2, 30]

Ти свята у своїй жертвовності та небайдужості, і тому, мов іскри стернею, шириться число твоїх захисників, Україно! Для інших ти можеш бути чужинкою, але не для своїх дітей:

Шумітимуть потоки,
Будуть цвісти сади і мандрувати хмари,
Родитися ягнята і герої,

Бо ця земля – плодюча з віку в вік.
Скажи це друзям,
Хай ніхто не плаче [4, 47–48].

Часом нам нелегко вірити в успіх, чекати плодів довгої праці (“життя-оранки”), бо природно хочеться миттєвого результату (“життя-рулетки”). Утім у рулетці “легко виграти царство, і програти життя” [4, 4]. І царство, яке можна виграти в рулетку – це царство мамони та зиску. Але від цього ні світ, ні окрема його частина (держава чи людина) не стануть справді багаті та щасливі, бо ж “багатшим від царів слід бути, / Щоб веселився світ [4, 18], і “Усі багаті, які вбачають / Найбільшу бідність самого гроша!” [4, 37]. Варто бути щедрим і роздаровувати красу та мудрість, не цураючись “кришин” [4, 8]. Не чекаючи орлиного чи соколиного пера, а невтомно трудячись ластів’ячим, помічаючи непомітне для інших.

Зберімо разом
Ці окрушини зі столу
По бенкеті життя,

Непомітні для тих,
Хто від долі чекає
Цілого коржа [4, 13].

І тоді Україна не просто вчергове воскресне з мертвих, як це не раз бувало на шляхах історії, у воєнних лихоліттях. Не урветься нитка долі, нитка пісні. Не згасне іскра таланту. Іскра любові та жертвовності – не лише миттєвої (смерті за Україну), а й щоденної (життя для України). І тоді:

Стане у славі
Земля Іскриста! [2, 49]

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вовк В.* Гріх святости. – Ріо-де-Жанейро, 2016. – 49 с.
2. *Вовк В.* Земля Іскриста. Казка-поема. – Ріо-де-Жанейро, 2016. – 52 с.
3. *Вовк В.* Книга Естери. Історичний роман. – Ріо-де-Жанейро – Львів, 2012. – 36 с.

4. *Вовк В.* Ластів'яче перо. – Ріо-де-Жанейро, 2016. – 54 с.
5. *Вовк В.* Спілкування з опалевим метеликом – Ріо-де-Жанейро – Львів, 2012. – 44 с.
6. *Вовк В.* Паломник. – Ріо-де-Жанейро – Львів, 2013. – 136 с.
7. *Драгоманов Я.* Греція// *Ольга Косач-Кривинюк.* Леся Українка: хронологія життя і творчості. – Нью-Йорк, 1970. – 926 с. – С. 17.
8. *Есхіл.* Перси. / Пер. з гр. А. Содомори [Електронний ресурс]. – http://www.ae-lib.org.ua/texts-c/aeschylus__perses__ua.htm.

Отримано 17 січня 2017 р.

м. Київ

Віктор Палинський

ЯРОСЛАВ ПЕТРИШИН: “ТО ХТО Я?..”

[Петришин Я. Інверсія ночі. – Львів: Каменяр, 2012;

Петришин Я. Синдром чужого серця. – Львів: Піраміда, 2013]

1. Прийти

Коли читав-перечитував книжки поезії Ярослава Петришина (і має наразі дві), одразу, на початку, якось сакрально закарбувалось його:

Коли пролунало слово –
на хінді чи на санскриті –
і перестали перли
у мушлях очей рости,

тисячолітні коди
явилися нам – відкриті –
і стало все зрозумілим,
видимим і простим.

Вочевидь, цього чоловіка, львів'янина, чистого поета (в інших видах літературної творчості не працює), якому вже (ще!) трохи за п'ятдесятку, не випадок привів у літературу та не скороспішність спонукала в ньому співця-лірика. Творчість Я. Петришина по-сучасному жвава, подекуди несподівана, подеколи парадоксальна та водночас із достатньо глибокими проникливими почуттями. Одне слово, віршник відбувся раніше; а ось поезія вистоювалась, як добре вино.

Але ніщо не вічне, навіть зорі.
за ніччю – день, за осінню – зима...

Ми одночасно – в завтрашньому вчора
І, може, нас насправді вже нема.

2. Мандрувати-повертатися

Справжність снів – наша (моя!) справжність. Вони приходять-відлітають-повертаються багато разів, з уже впізнаваними світами. Вони, напевне, ніколи не помирають. На відміну... Вони чекають на...

Твій щирий приятель Морфей
своїми крилами на скронях

тебе усе іще хоронить
від часу аутодафе.

Петришин-поет зухвало відпускає себе, не загадуючи й не запобігаючи перед незвіданістю; природно послуговується течією.

А сон не розіллє меди,
душі моєї не впокоїть,

не відгородить ніч рукою
од нерва денної ходи.